

Tadeusz Michalak

Translokacja drewnianego dworu z Żyrzyna

Ochrona Zabytków 34/1-2 (132-133), 63-66

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

THE STUDY OF THE DEVELOPMENT OF THE MARKET SQUARE AT ŻELECHÓW

The study of the development of the market square at Żelechów offers an example how to develop a market square in a small town with a town-hall situated in the centre.

Żelechów is a town in Siedlce voivodship. The first mentions of Żelechów date back to the 13th century. A baroque church from 1741 and a classicist palace built in 1762—1790 have preserved their original form until to-day.

The centre of Żelechów's layout is a market square of 110×110 m. Four main streets come out from the centres of market frontages and at the intersection of their axes there stands a classicist town-hall from the turn of the 18th and 19th centuries. The view of the town-hall has the form of a quadrangle with a square courtyard. The ground floor held originally 4 vestibules corresponding to four streets in the middle of the frontages and a number of vaulted quarters which used to be market stalls. Huge escarpments flanking the eastern elevation were added in ca 1914. Market frontages are made of wooden and bricked houses from different periods: one can find there 19th-century buildings of historic merit, buildings which represent examples of traditional construction, contemporary buildings which play either commercial or living-in functions as well as dwelling and other houses with no major historic values. All houses are one- or two-storeyed. The market square is stone paved. There is not much high verdure there.

The aims of the market's development scheme are as follows:

- to restore to the market its old function by arranging the market and its partial roofing,
- to add buildings which will have a similar character and scale as the existing ones,
- to make a parking lot for cars and to choose the most convenient place for long-distance buses (the so-called PKS buses); at present the bus station is situated in the town-hall; correspondingly, to assign one part of the market for cars,
- to plant more trees inside of building blocks surrounding the market square and also to plant rather big but extensive flower-beds (15×15 m) on the market square,
- to use different kinds of material to pave the market. The market's floor might be made of three materials: flag stones, granite cobbles and road clinker. Road clinker should be arranged in belts square with market frontages running from the corners of the town-hall's walls and emphasizing the axiality of the market demarkated by streets.

Part of the market assigned for a parking lot is planned to be made of granite, while its recreational part — of flag stones. The final result of the works is shown on the drawing „The Market's Region — a Design Study”, which, according to the author, shows the best functional and compositional development of the market.

TADEUSZ MICHALAK

TRANSLOKACJA DREWNIANEGO DWORU Z ŻYRZYNA

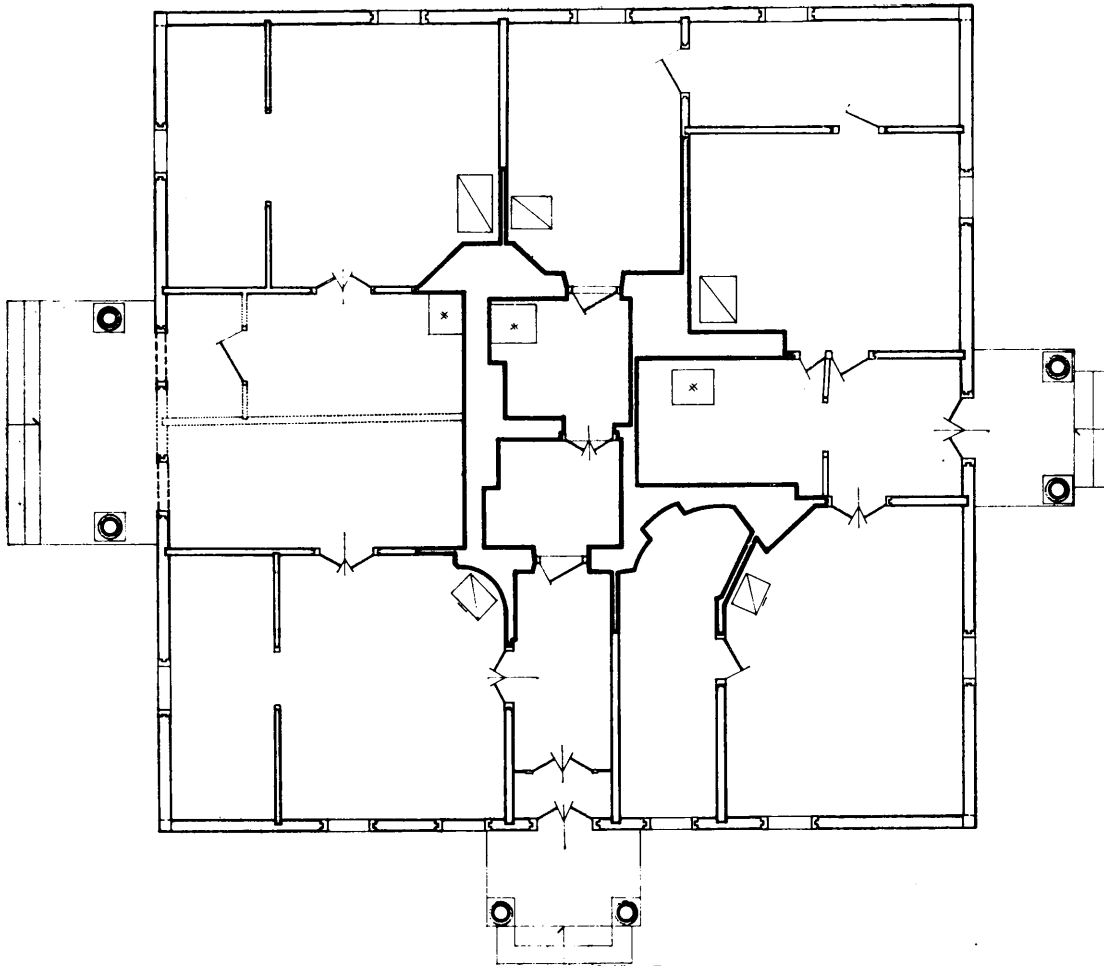
Wiosną 1980 r. na zmontowanym dworze z Żyrzyna, stojącym w Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie, zawisł tradycyjny wianek oznaczający koniec robót ciesielskich. W ten sposób zakończyły się kilkunastoletnie starania zmierzające do uratowania tego tak cennego i jednocześnie mało znanego obiektu.

Odwołajmy się w tym miejscu do studium pt. *Dwór z Żyrzyna*, napisanego przez Mieczysława Kurzątkowskiego. W tej bardzo wnikliwej pracy autor stwierdza: „*Dwór żyrzyński jest zabytkiem z epoki Oświecenia. Zbudowany został w drugiej połowie XVIII wieku, gdy w architekturze polskiej występowały równoległe nurty: późno-*

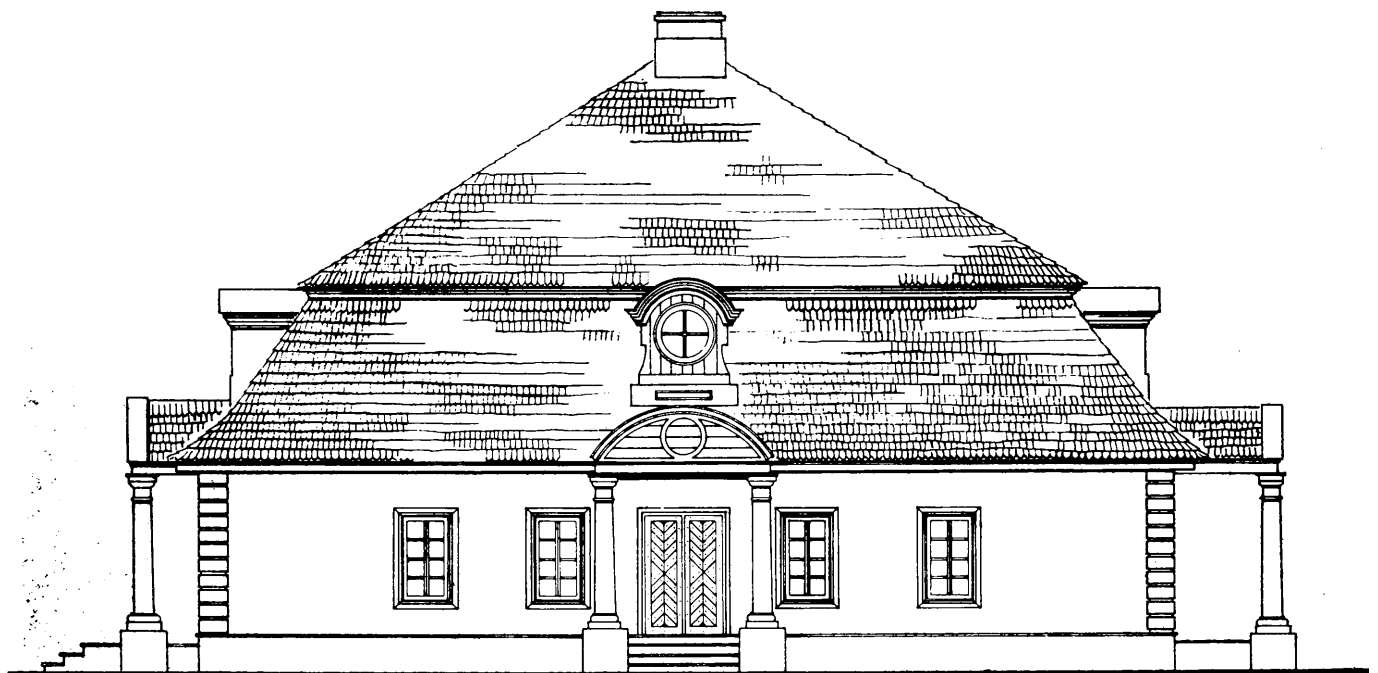
1. Żyrzyn, dwór, widok ogólny, stan sprzed 1939 r.

1. Żyrzyn, the manor-house, general view, condition before 1939

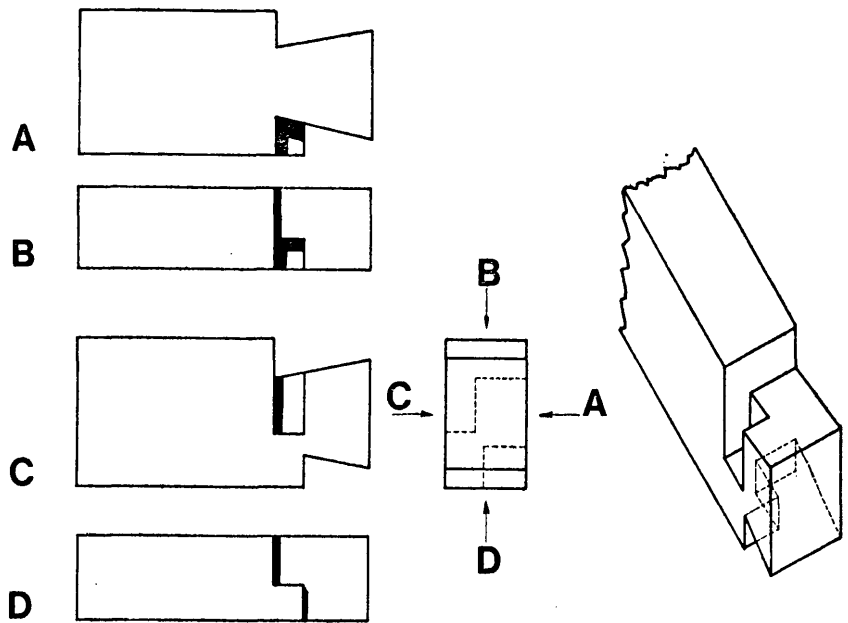
2. Żyrzyn, dwór, plan parteru

2. Żyrzyn, the manor-house, the out layout of the ground-floor

3. Żyrzyn, dwór, elewacja, według projektu translokacji

3. Żyrzyn, the manor-house, elevation, according to the translocation plan

4. Żyrzyn, dwór, zamek w wędle, według dokumentacji rozbiórki

4. Żyrzyn, the manor-house, according to the disassembling documentation

barokowy, rokokowy, klasycystyczny...” W dalszej części studium omówione zostaje zagadnienie regularnego, nieledwie teoretycznego rozplanowania obiektu, co wiąże autor z występowaniem nurtu klasycystycznego w ówczesnej architekturze. W połączeniu z późnobarokową bryłą stanowi on swoisty przykład zespolenia tradycyjnych czynników barokowych z modnym klasycyzmem.

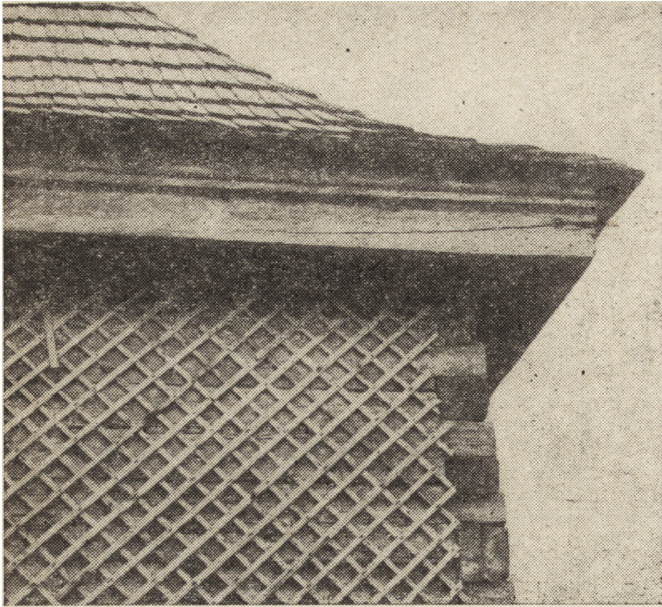
Całość ma więc „...charakter tak dalece indywidualny, że czyni z tego obiektu zabytek unikalny o wybitnych wartościach dla historii polskiej architektury”.

Przystępując w 1973 r. do sporządzania dokumentacji rozbiórki i projektu odbudowy dworu w Żyrzynie, autor niniejszego komunikatu miał do dyspozycji następujące materiały:

5. Lublin, Muzeum Wsi Lubelskiej, dwór z Żyrzyna, stan z wiosny 1980 r.

5. Lublin, the Museum of the Lubelska Country-side, the manor-house from Żyrzyn, condition in the spring of 1980

6. Lublin, Muzeum Wsi Lubelskiej, dwór z Żyrzyna, węgiel i gzyms po montażu

6. Lublin, the Museum of the Lubelska Countryside, the manor-house from Żyrzyn, quoin and cornice after the assembling

— inwentaryzację konserwatorską obiektu wykonaną w 1967 r. przez Pracownię Projektową lubelskiego Oddziału PKZ w Lublinie; inwentaryzację opracowano w skali 1:50, a detale w skali 1:10 i 1:1;

— analizę stanu zachowania drewnianych elementów za-
bytkowego dworku z Żyrzyna, wykonaną przez dra inż. Michała Czajnika w 1973 r.

Rozbiórkę obiektu przeprowadziła w lutym i marcu 1973 r. brygada cieśli pod kierunkiem doświadczonego majstra. Prace rozpoczęto od zdjęcia gontu, następnie usunięto wszystkie tynki zewnętrzne i wewnętrzne. Okazało się wtedy, iż obiekt jest w bardzo dobrym stanie i że poza podwaliną i kilkoma dolnymi wieńcami całość będzie mogła być przewieziona i ponownie wykorzystana. Niektóre elementy, takie jak lukarny, szczyty, gzymsy starano się przenosić w całości.

Na planach: parteru, więźby oraz belek stropowych i oczepów, naniesiono wymiary określające rozstaw ele-

mentów konstrukcyjnych. Oznaczono też dokładny przebieg kanałów dymowych oraz niektóre elementy pominięte ze względu na niedostępność przy inwentaryzacji. Wykonano rozwinięcia wszystkich ścian zewnętrznych i wewnętrznych; rozwinięcia te służyły dla pokazania układu dyli w ścianach obiektu. Oznaczono też stan techniczny poszczególnych elementów.

Podczas prac rozbiórkowych uzyskuje się wiele interesujących wiadomości o dawnych technikach budowlanych. Żyrzyński dwór miał sporo nieczęsto stosowanych rozwiązań. Wymienić tu można między innymi wiklinową plecionkę użytą pod tynk zarówno na ścianach, jak i na stropie, gdzie zastępowała podsufitkę. Deski podłóg, oprócz połączeń na pióro i wpust, miały trójkątne wyżłobienia z jednej krawędzi, w które wchodziły ostre krawędzie następnej strony. Więźba natomiast, mimo że pochodziła z jednego czasu, zwracała uwagę z powodu występowania różnych połączeń (czopy, nakładki, jaskółczy ogon, dyble dębowe oraz kowalskie gwoździe). Ze względu na nową funkcję dworu żyrzyńskiego — będąc eksponatem w Muzeum Wsi Lubelskiej, stanowić będzie również pomieszczenie zbiorów dostępnych dla zwiedzających — postanowiono:

— zrekonstruować stolarkę okienną i drzwiową na podstawie źródeł ikonograficznych dotyczących podobnych obiektów oraz inwentarzy i przede wszystkim analogicznych, lepiej zachowanych obiektów;

— powrócić do pierwotnego układu pomieszczeń i do stropów belkowych w części dworu, gdzie one występowały;

— mając na uwadze funkcję obiektu, zapewnić prawidłową trasę zwiedzania dzięki wykonaniu jednego nowego otworu drzwiowego.

Zaprojektowano nowe piwnice z odtworzonymi sklepieniami, nowe fundamenty, nowy komin oraz nowe kolumny. Inne elementy, jak ściany, belki stropowe, więźba itp., pochodzą z rozebranego dworu i wymagają jedynie uzupełnień. Mimo to trudno jest powiedzieć, w jakim stopniu translokowany dwór został uratowany. I może jedynie od nastawienia emocjonalnego przyszłych zwiedzających zależeć będzie, czy uznają go za autentyk, czy też wykonaną z kawałków autentycznego budynku makietę.

*mgr inż. arch. Tadeusz Michalak
PP PKZ — Oddział w Lublinie*

THE TRANSFER OF A WOODEN MANOR HOUSE FROM ŻYRZYN

The assembling of a wooden manor house from Żyrzyn, standing now at the Museum of the Lubelska Countryside in Lublin, was completed in 1980.

Although not very well-known, the building represents a very interesting example of the Polish rural residence of a moderately wealthy nobleman. The house was built in the second half of the 18th century.

The building was taken down in February and March, 1973 by skilled carpenters. At the same time all documents necessary to assemble the building after its transfer to a new place were prepared.

Small metal plates with letter and figure symbols embossed on them were fixed on all parts of the building. Letters stood for

a specific set of elements (e.g. all rafters, all beams, scantlings from a single wall), while figures showed the place of the element. The marks were then put on respective drawings.

In view of a new function of the building, which, apart from being an exhibit itself, will also hold collections, it has been decided to (i) reconstruct window and door woodwork on the basis of source and any other available examples, and also (ii) to restore the original arrangement of interiors on the basis of observations made during disassembling works.

New cellars, foundations and a chimney have been designed. Other elements such as walls, ceiling beams, rafter framing etc. come from the house taken down and they require only small amendments.